

דרך אפרתה

ביטאון המכללה האקדמית לחינוך
אפרתה

טו

על החינוך

עורכת
סיגלית רוזמרין

הוצאת אפרתה
מיסודה של מכללת אפרתה
ירושלים, תשע"ח (2018)

עריכה לשונית

אריאל סמואל

חנה פורטגנג

אנגלית

שולמית ברמן

מזכירת המערכת

שולמית זמיר

ISSN: 0793-6397

©

כל הזכויות שמורות להוצאת אפרתה

מיסודה של מכללת אפרתה

רח' בן יפונה 17

ת"ד 10263 ירושלים 9110201

מס' טל': 02-6717744; מס' פקס: 02-6738660

דוא"ל: efrata@emef.ac.il

תוכן העניינים

5	פתח דבר	
	“זעמך כולם צדיקים” לדרכו החינוכית של	חנן יצחקי
7	‘בעל הטורים’ – רבנו יעקב בן הרא”ש	
	מגמות בהנחלת הזיכרון הקיבוצי שבמלחמת	תרצה פריש
17	עמלק בישראל במדבר לאורך הדורות	
	שתי דרכים דיזקטיות להבנת התמורות	דוד שניאור
	במשמעות המונח ‘ארץ זבת חלב ודבש’	
35	לפי פשוטו של מקרא	
	אליהו הנביא – קווים לדמותו	אלי קון וזלמן
49		אייזנשטוק
	ילדות ומשפחה בספרות הילדים החרדית	אסתר מלחי
69	לגיל הרך: רצף ותמורה	
	השפעת הניגון על אוירת הלכידות	נעמי שפירא
111	החברתית בכיתה	
	הקשר בין הזמינות הרגשית של האם לבעיות	יערה שילה ויאן סרדצה
131	התנהגות של הילד	
	השתנות מדדי היצירתיות של ילדים וציוריהם	רבקה ליפשיץ,
	במעבר מהגן לכיתה א’	פנינה קליין (ז”ל)
151		ואסתר עדייפה
	הוראה לתלמידים לקווי קשב בכיתה	הדס דוויק
169	הרגילה	
	אפשר לחשוב אחרת? עידוד חשיבה	אורית הוד-שמר
177	יצירתית אצל סטודנטיות להוראת הגיל הרך	
XXXIX	עידוד דמיון ורגש בלמידה של ילדים	קרן איגן
	הגדרת התפתחות רוחנית אצל ילדים בגיל	דבורה שיין
V	הרך: אתגר מחקרי	

רשימת המשתתפים בחוברת

Faculty of Education

Simon Fraser University

Burnaby, B.C. Canada, V5A 1S6

פרופ' קרן איגן

מכללת אפרתה

זלמן אייזנשטוק

מכללת הרצוג

הדס דוויק

המכללה האקדמית ע"ש קיי,

ד"ר אורית הודשער

המכללה האקדמית בית ברל

מכללת אפרתה

ד"ר חנן יצחקי

המכללה האקדמית הרצוג,

ד"ר רבקה ליפשיץ

ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת אריאל

מכללה ירושלים

ד"ר אסתר מלחי

האוניברסיטה העברית

יאן סרדצה

ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת בראילן

פרופ' אסתר עדייפה

מכללת שאנן

ד"ר תרצה פריש

מכללת אפרתה

ד"ר אלי קון

ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת בראילן

פרופ' פנינה קליין (ז"ל)

Champlain College in Burlington VT.

ד"ר דבורה שיין

מכללת אפרתה

יערה שילה

מכללת שאנן

ד"ר דוד שניאור

מדרשה לנשים, בראילן

נעמי שפירא

אפשר לחשוב אחרת? עידוד חשיבה יצירתית אצל סטודנטיות להוראת הגיל הרך

אורית הוד־שמר

מבוא

בשנת 2012 החליט פיטר ביזר, גנן ילדים מאוהיו, להוציא מהגן את כל המשחקים ולהכניס במקומם ארגזי קרטון! הוא ציפה שהילדים יכעסו או יתלוננו, אך הוא מצא שהילדים מפליגים על כנפי הדמיון – חוקרים את החומרים ופועלים בצוותים; מתכננים ובונים יחדיו איגלו, ספינת פירטים דג'ירדו אוסטרלי (שלמדו עליו בכיתה הגן), מתנסים בפתרון בעיות ובמיומנויות חברתיות ובהן שכנוע וסיוע ומשחקים במשחק סוציו־דרמטי במבנים שהכינו. נראה כי שינוי הסביבה המוכרת והיעדר אבזרי משחק מוגדרים יצרו השראה לפעילות אחרת, חדשה ושונה, המצריכה שימוש בחשיבה יצירתית.

חשיבה יצירתית היא תהליך מנטלי המוביל בסופו לפתרון, לרעיון, לתוצר מקורי וחדשני? שי וגולדצויג³ מצאו שני מוטיבים חוזרים ב־50 הגדרות שונות של יצירתיות. מוטיב אחד הוגדר כחידוש, כלומר רעיון, תוצר חדש ומקורי או שילוב של רעיונות מספר. מוטיב אחר הוגדר כנכונות – ביטוי ליעילות השימוש בתוצר החדש והשפעתו על החברה. היצירתיות הוגדרה כאחת מהמיומנויות החשובות במאה ה־21, מאחר שמאה זו מאופיינת במורכבות ובשינויים מהירים בתחומים רבים, ונראה שכדי להצליח בעולם מורכב זה דרושות לנו מיומנות מפתח של גמישות מחשבתית, דמיון, יצירת קשרים חדשים בין תחומים שונים ויכולת פיתוח רעיונות מקוריים. מיומנויות אלו הן חלק מתהליך החשיבה היצירתית, המאפשר לנו להסתגל ולנווט בעולם השינויים בו מהירים מאוד.⁴

1. בינדלי, 2012; זימרמן, 2012; וינפור, 2012.

2. ריבר, 1985.

3. שי וגולדצויג, 1999, עמ' 31-53.

4. דאפי, 2000; רובינסון, 2013.

המודעות לקדם חשיבה יצירתית בגיל הרך אף היא הולכת וגוברת במדינות רבות בעולם⁵ מתוך הנחה מבוססת שמיומנויות חשיבה יצירתית ניתנות ללימוד ולפיתוח הן אצל מבוגרים⁶ הן אצל ילדים.⁷ ביוון,⁸ למשל, ילדי גן בני חמש ושש השתתפו ב־16 מפגשים המבוססים על מוזיקה ועל תנועה; העקרונות החינוכיים בכל יחידת לימוד כללו יסודות של חשיבה יצירתית, כגון אווירה המעודדת ביטוי חופשי, חוסר שיפוטיות, אלתור וגמישות בהתאם לרעיונות הילדים והמצאותיהם. מהממצאים עולה שרמת היצירתיות של הילדים שהשתתפו בתכנית הייתה גבוהה, והיא באה לידי ביטוי בשטף, בגמישות ובמקוריות בהשוואה לילדי קבוצת הביקורת שלא השתתפו בתכנית.

כדי לטפח מיומנויות חשיבה יצירתית בגן הילדים יש לעורר את המודעות בקרב הגנות, ועוד קודם לכן בקרב סטודנטיות להוראה בגן; להקנות להן את הכלים לטיפול חשיבה יצירתית ולאפשר להן להתנסות.

מטרת מאמר זה היא לתאר תהליך פיתוח חשיבה יצירתית אצל סטודנטיות להוראה בגיל הרך שהשתתפו בקורס 'היבטים תאורטיים של חשיבה יצירתית' במכללה האקדמית בית ברל. התהליך ותוצריו יודגמו, ומשמעויותיהם בטווח הקצר והארוך ינתחו. נקודת המוצא של מאמר זה היא שאפשר ואף חשוב לקדם חשיבה יצירתית ולטפחה.⁹

תיאור תהליך פיתוח החשיבה היצירתית

בקורס 'היבטים תאורטיים של חשיבה יצירתית', המתקיים במכללה האקדמית בית ברל בחוג להוראה בגיל הרך, הוגדרה החשיבה היצירתית באמצעות תאוריות ומחקרים, תורגלו כלים המקדמים חשיבה יצירתית ומפתחים אותה, הובהרו תפיסות שגויות והודגמו מחסומים המקבעים את החשיבה היצירתית.

שיא התהליך היה בתכנון מרכז פעילות מקורי ובכתיבת מערך פעילות, שמטרתו תרגול חשיבה יצירתית של הילדים במרכז החדש. הרציונל שעמד בבסיס המשימה הוא התנסות אופרטיבית של הסטודנטיות בכלים שנלמדו ויישומם לצורך הקמת מרכז פעילות. אתגר

5. שאהין, 2010, עמ' 166-169.

6. פורת, 2000, עמ' 32-49; קרוסקי וסוזינסקי, 2008, עמ' 163-171.

7. זארה ואחרים, 2013, עמ' 643-647.

8. כרונופאולו וריגה, 2012, עמ' 196-204.

9. בירדי, 2005, עמ' 102-111; לין, 2011, עמ' 149-155; שארפ, 2004, עמ' 5-12.

זה הוטל עליהן, מאחר שהמרכזים הנפוצים בגני הילדים הם מרפאה, משק בית (בובות), קוביות וספרייה. כיוון שכמעט שאין רואים מרכזים מקוריים בגני הילדים, נדרשות חשיבה יצירתית ומודעות כדי ליצור מרכז חדש.

הפקת תוצר בטווח המידי

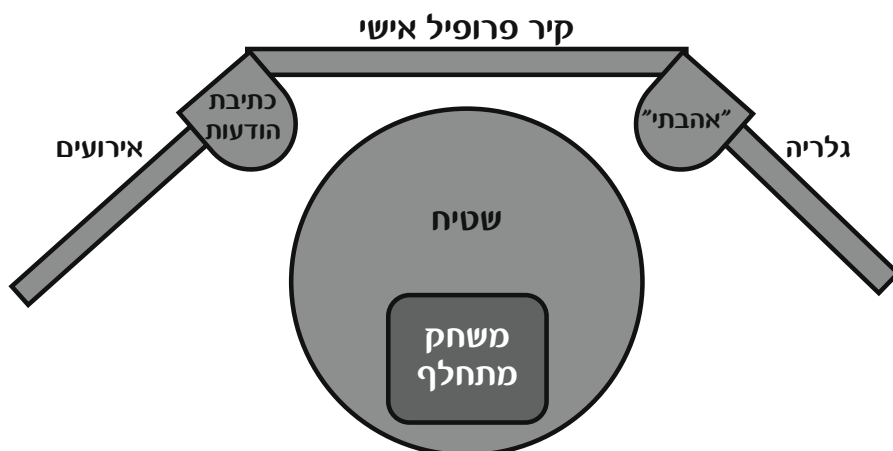
הסטודנטיות עבדו בצוותים קטנים והציגו בכיתה את תהליך הלמידה מבחירת הכלים ועד לפיתוח המרכז המקורי. מתיאורן עולה שבתחילת התהליך הן חשו קיבעון מחשבתי שבא לידי ביטוי בעיקר בהיצמדות למוכר ולקיים. לאחר שפעלו לנטרול המחסומים והשתמשו בכלים המקדמים חשיבה יצירתית, הן הצליחו להגיע לרעיונות מקוריים ומעניינים: פיתוח מרכז פייסבוק, מרכז השראה דינמי, מרכז מחול ועוד. למרכזים אלה צירפו הסטודנטיות מערך פעילות ותיארו בו כיצד אפשר במרכז זה לפתח אצל הילדים חשיבה יצירתית, לדוגמה באמצעות שימוש בדמיון, שימושים חלופיים לחפץ, שאלות פתוחות ועוד.

אתאר שני תוצרים ואת תהליך הפקתם: האחד של ח' וע' והאחר של מ', סטודנטיות (לשעבר) במכללה האקדמית בית ברל. ח' וע' בחרו בכלים 'מילה אקראית' ו'סיעור מוחות'. 'מילה אקראית' היא אחת הטכניקות המסייעות לחשוב ביצירתיות, וכשמה כן היא: מילה שאין לה קשר מיוחד לנושא – או במקרה זה למרכז הפעילות – ומספקת נקודת מוצא שונה לחשיבה. במלים אחרות, היא מאפשרת לנו לבחון בעקיפין את הנושא שאנו חושבים עליו. זוהי חשיבה לטרלית, שבה אנחנו מתבוננים על הנושא מכמה זוויות ומוצאים חלופות שאינן מובנות מאליו.¹⁰ ארבע מילים אקראיות נבחרו במטלה זו: **ספר**, **אירוע**, **מחשב וצבעים**. לאחר בחירת המילים השתמשו ב'סיעור מוחות' – טכניקה שתיאר אלכס אוסבורן בשנת 1953.¹¹ בטכניקה קבוצתית זו חברי הקבוצה מעלים רעיונות; כל מה שעולה בראש נכנס לרשימה ללא שיפוטיות או ביקורת, ויש זרימת רעיונות ללא עצירה או התעכבות על הפרטים. בתום התהליך בחרו הסטודנטיות ממגוון הרעיונות שהועלו את הרעיון 'מרכז פייסבוק' והחלו לשכללו. כפי שנראה באיור 1, מרכז הפייסבוק כולל ארבעה אזורים: גלריה – שבה תלויים ציורים שהילדים בחרו לתלות; קיר פרופיל אישי – שבו הילדים מציינים את סטטוס מצב הרוח שלהם באמצעות דמות, ציור או כתיבה ילדית; קיר אירועים – שבו הילדים יכולים להכין הזמנות וכל מיני הודעות ולתלותן; אזור שיש בו משחק מתחלף. חזות המרכז דומה לממשק המשתמש של הפייסבוק, וארבעת

10. דה'בונ, 1996.

11. אוסבורן, 1953, בתוך: פרקינס, 2002.

האזורים דומים ליישומים שבפייסבוק (מובן שאין הכוונה להכין את הילדים לשימוש בפייסבוק אלא להשתמש ברעיון המבני שלו).

איור 1: מרכז הפייסבוק בגן הילדים; ח' וע', בית ברל 2012

דוגמה נוספת לתהליך חשיבה יצירתית יודגם באמצעות עבודתה של מ'. הדגם הקלסי של תהליך החשיבה היצירתית¹² מתואר באמצעות ארבעה שלבים:

1. שלב ההכנה, שבו האדם מתאר את הבעיה ואוסף מידע;
2. שלב הדגירה, שבו נעשה עיבוד בלתי מודע של הבעיה;
3. שלב ההשראה או ההארה שהוא מעין רגע פתאומי של בוננות ופתרון;
4. שלב אימות ותרגום התובנה לתוצר סופי.

הסטודנטית דיווחה על שלב של אסוציאציות, שבו הקשיבה לרעיונות הילדים ואספה מידע (שלב ההכנה) לאחר מכן היא החליטה שלא לחשוב על המטלה – וזהו שלב הדגירה (האינקובציה) על פי פרקינס¹³, מעין הפוגה שצוברים בה אנרגיה, שוכחים את הבעיה וחוזרים אליה במחשבות משוחררות עד לשלב ההארה, שבו הפציעה הסטודנטית עם 'מרכז השראה דינמי'. תרגום ההארה לתוצר סופי התבצע באמצעות איסוף כל מיני

12. ואלאס, 1926, בתוך: זיו וזיו, 2001.

13. פרקינס, 2002.

חפצים גדולים שאינם מוגדרים (לדוגמה גליל ענק, משטחים שמצאה בפחי המחזור ועוד) והבאתם לגן הילדים. הילדים בנו וחיברו ומצאו לחפצים הללו כל מיני שימושים באמצעות דמיון וחשיבה יצירתית – מסלול מכשולים, סולם, מכונית ועוד. נראה שככל שהחפץ מוגדר פחות – יש מקום רב יותר לשימוש בדמיון. לאחר מכן עברו החפצים לחצר לפינה קבועה.

ההפקה מהתהליך בטווח הארוך

כאשר סטודנטים נדרשים למלא מטלה מסוימת בעקבות למידה בכיתה, היא נעשית כחלק מעמידה בדרישות הקורס. אך האם תהליך זה שעברו הסטודנטים במשך סמסטר ישמש אותם גם שנה ושנתיים לאחר תום לימודיהם? האם ימשיכו להשתמש בכלים המטפחים חשיבה יצירתית? האם יפתחו חשיבה יצירתית ויעודדו אותה אצל ילדי הגן?

חשיבה יצירתית כוללת דפוסי חשיבה שאפשר להקנות, לפתח ולטפח, כפי שהודגם עד כה, וההנחה הייתה שתהליך הלמידה שעברו הסטודנטיות יותיר את החשיבה היצירתית במודעות, והכלים שנלמדו יסייעו להן הן בתכנון מערכי פעילות ואירועים מיוחדים בגן הן בעידוד חשיבה יצירתית של ילדי הגן.

מאחר שההתמקדות היא בחקר תהליך המתקיים בקורס ספציפי ומייצג תהליך של חשיבה יצירתית, פרדיגמת המחקר היא 'חקר מקרה אינסטרומנטלי'¹⁴ באמצעות פרדיגמה זו אפשר להתמקד במורכבות התהליך, לבחון אותו מקרוב ולהבינו בהקשרים נוספים.

1. שיטת המחקר

- משתתפות – תשע גננות שסיימו את לימודיהן לפני כשנה או שנתיים ולמדו בקורס 'היבטים תאורטיים של חשיבה יצירתית' במכללה האקדמית בית ברל.
- כלי המחקר – שאלון פתוח המתמקד בשני היבטים:

א. האם הגננות מפתחות חשיבה יצירתית אצל הילדים בגן?

ב. האם הגננות משתמשות בכלי חשיבה יצירתית בעבודתן?

השאלון כלל חמש שאלות פתוחות שבהן נשאלו הגננות על מידת השימוש בידע שתורגל ונלמד בקורס ובקשה למתן דוגמאות מהפעילות בגן הילדים.

2. הליך המחקר

חלוקת השאלונים באמצעות דואר אלקטרוני ל־31 גננות. תשע מהן ענו על כל השאלות במלואן.

3. ממצאים ודין

כל הגננות שענו על השאלון דיווחו על שימוש בידע שצברו בקורס ברמות משתנות, החל משימוש מועט ועד לשימוש יום־יומי. בהיבט הראשון אתמקד בפיתוח חשיבה יצירתית אצל הילדים בגן ובהיבט השני בשימוש החשיבה היצירתית לצורכי הגננת עצמה.

א. פיתוח חשיבה יצירתית אצל ילדי הגן

הגננות נשאלו מה הן עושות בפועל כדי לפתח חשיבה יצירתית בגן הילדים, ומתשובותיהן עולה שהיצירתיות נקשרה בחזקה למתן בחירה חופשית בסדנאות היצירה. דוגמאות מתשובות הגננות לשאלת פיתוח חשיבה יצירתית אצל ילדי גן הן: "שלא לתת דגם", "לתת מגוון חומרים", "דפים בכל מיני צורות" (ראו בצילום 1 להלן), "פינה פתוחה קבועה ובה קרטוני חלב, בקבוקים, ארגזים, צבעי גואש, מספריים ודבק; הילדים יוצרים ללא קשר לנושא בגן". בתשובות נוספות, שכיחות פחות, דיווחו הגננות על הקשבה לרעיונות הילדים ושאלת שאלות המצריכות שימוש בדמיון ויצירתיות, למשל: "מה היה קורה אילו היה העולם עשוי זכוכית?" הנחת שני חפצים שאינם קשורים זה לזה וניסיון ליצור קשר ביניהם, בקשה מהילדים להציע מגוון שימושים לחפץ מסוים ("אני מציגה לילדים תוף ושואלת אותם למה עוד הוא יכול לשמש או מה עוד עשוי להיות").

צילום 1: דפים בכל מיני צורות בגן של הגננת ג'

הדוגמאות שציינו הגננות מראות יישום כלים שנלמדו בקורס ותורגלו במהלכו. למשל, הגננת המבקשת מילדים לקשור בין שני פריטים שבדרך כלל אין ביניהם קשר, כמו חיפושית וכובע, יוצרת חשיבה בכמה מישורים ב־זמן ושילוב רעיונות מכמה תחומים ובדרכים שאינן צפויות. אצל קסטלר כונה עניין זה ביסוציאציה.¹⁵ דוגמה נוספת היא העלאת שימושים שונים לחפץ (כדוגמת תוף), המצריכה מהילדים לחשוב על מגוון אפשרויות בחשיבה אינטואיטיבית ואסוציאטיבית, המכונה חשיבה מסתעפת.¹⁶

ב. שימוש בתהליכי חשיבה יצירתיים לצורכי הגננת עצמה

שימוש בחשיבה יצירתית לשם הכנת פעילויות, מרכזים, אירועים ומסיבות יכולה לסייע לגננת להפיק רעיונות איכותיים ומקוריים. האם הגננות משתמשות בידע שרכשו בקורס לצורך חשיבה יצירתית שלהן? שלושה היבטים עלו מתוך תשובות הגננות. ההיבט האחד הוא העלאת המודעות לפיתוח חשיבה יצירתית בעקבות הקורס, בדומה למחקרה של נילי פורת,¹⁷ שנמצא בו שתכנית של שש שעות (סדנה של שלוש פגישות) העוסקת בהבהרת מושגים, בחשיבות החשיבה היצירתית ובכלים לטפחה העלו את המודעות לנושא. היבט נוסף הוא הניסיון לחשוב ביצירתיות ובחוסר קיבעון, ועוד היבט הוא האמונה ביכולת של הגננת להיות יצירתית. אחת האמונות המוטעות בנושא חשיבה יצירתית היא שהיצירתיות היא כישרון טבעי או מתת אל, וזאת אחת התפיסות של

15. קסטלר, 1964, בתוך: פרקינס, 2002.

16. גילפורד, 1959, עמ' 469-479.

17. פורת, תש"ס, עמ' 32-49.

הסטודנטיות בתחילת דרכן, אולם לאחר שהם מבינות מהי חשיבה יצירתית וכיצד אפשר לפרק מחסומים המקבעים את החשיבה ולתרגל כלים המסייעים לחשוב ביצירתיות, הן מתחילות להאמין בעצמן. היטיבה לנסח זאת אחת הגננות:

אני הייתי מאוד מקובעת בחשיבה שלי ותמיד הייתי חוזרת על נושאים ומעבירה אותם בדרך אחת. הקורס גרם לי לצאת מהקופסה ולנסות דברים חדשים בדרכים יצירתיות יותר בנוסף לאתגר את הילדים ובכך לפתח להם את החשיבה.

סיכום

במאמר זה ניסיתי לענות על השאלה האם אפשר להכשיר גננות לחשוב ביצירתיות ולפתח יצירתיות אצל הילדים. באמצעות פרדיגמת 'חקר מקרה' הודגם התהליך שעברו הסטודנטיות במהלך הקורס. נמצא שבאמצעות קורס אקדמי זה אפשר לפתח מודעות לחשיבה יצירתית בגן הילדים. נראה שלמידה על חשיבה יצירתית ועל חשיבותה, הכרת מחסומי חשיבה ותרגול כלים המקדמים חשיבה יצירתית, מסייעים לפעול ביצירתיות ומחזקים את המודעות ואת האמונה העצמית ביכולת לחשוב ביצירתיות ואף להתנסות בכך. אפשר לומר שבטווח המידי התאפיינו תוצרי המשימה בתהליך למידה זה במקוריות ובחדשנות.

בטווח הארוך (כשנתיים ממועד סיום הקורס) אפשר להתרשם כי יסודות החשיבה היצירתית מפעפעים ומניצים בתודעת הגננות ובעבודתן בגן. ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם מחקרים רבים שמתוארת בהם ההשפעה החיובית של תכניות התערבות על מיומנויות החשיבה היצירתית, הן בגיל הרך,¹⁸ הן בקרב סטודנטים¹⁹ הן בקרב מורים.²⁰

נראה שהמשותף לתכניות ההתערבות המובאות במחקרים אלה הוא בהקניית כלים המסייעים לפיתוח חשיבה יצירתית, כמו דמיון, אלתור וזרימת אסוציאציות חופשיות (סיעור מוחות), ובתרגולם. תרגול מיומנויות אלו בשילוב אקלים חופשי מביקורת תורמים לפיתוח החשיבה היצירתית ומאפשרים ללומדים לחשוב אחרת.

18. כרונפאוולו וריגה, 2012, עמ' 196-204; הווארד ג'ונס ואחרים, 2002, עמ' 323-328; זאהרה ואחרים, 2013, עמ' 643-647.

19. לדוגמה פורת, 2000; קרוסקי וסוזינסקי, 2008.

20. לדוגמה צ'אונג, 2013.

בעידן זה ברור לנו יותר מאשר בעבר שתפקיד המורים והגננות הוא להקנות לילדים מיומנויות לחשיבה יצירתית שיסייעו לילדים של היום – שהם המבוגרים של מחר – להתקדם, לנווט ולהצליח בעולם של שינויים רבים ומהירים.

רשימת קיצורים וביבליוגרפיה

- K. Bindley, 'Pete Kaser, Preschool Teacher, Replaces Toys With Cardboard Boxes' (VIDEO), *On line: Huffpost Education*, 2012, in: http://www.huffingtonpost.com/2012/11/21/pete-kaser-teacher-replaces-toys-cardboard-boxes_n_2171135.html?utm_hp_ref=education.
נדלה: 21.11.2012
- 2012, בינדלי, K.
- K.S. Birdi, 'No idea? Evaluating the effectiveness of creativity training', *Journal of European Industrial Training*, 29, 2 (2005), pp. 102–111.
- 2005, בירדי, K.S.
- J.P. Guilford, 'Three faces of intellect', *American Psychologist*, 14, 8 (1959), pp. 469–479.
- גילפורד, 1959
- ב' דאפי, טיפוח היצירתיות והדמיון בגיל הרך, קריית ביאליק 2000.
- 2000, דאפי, ב'
- א' דה־בונו, שישה כובעי חשיבה, אור יהודה 1996.
- 1996, דה־בונו, א'
- P. Howard-Jones, J. Taylor and L. Sutton, 'The effect of play on the creativity of young children during subsequent activity', *Early Child Development and Care*, 172, 4 (2002), pp. 323–328.
- 2002, הווארד־ג'ונס ואחרים
- S. Wainfor, 'No Toys? No Problem!' in: *Texoma's*, Retrieved from: <http://www.texomashomepage.com/story/d/story/no-toys-no-problem/37542/13VFRIDF4UqMjF4CUyMTIw>
- 2012, וינספור, S.
- נדלה: 19.11.2012.
- P. Zahra, F. Yusoooff and M. S. Hasim, 'Effectiveness of training creativity on preschool students', *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 102, pp. 643–647.
- 2013, זארהה ואחרים, P.
- א' זיו ונ' זיו, פסיכולוגיה בחינוך, תל אביב 2001.
- 2001, זיו וזיו, א'

- N. Zimmerman, *Preschool Ditches Brand-Name Toys for Cardboard Boxes Shocked to Discover That Kids Don't Care*, 2012, in: <http://gawker.com/5962237/preschool-ditches-brand-name-toys-for-cardboard-boxes-shocked-to-discover-that-kids-dont-care>.
זימרמן, 2012
- נדלה: 20.11.2012.
- E. Chronopoulou, and V. Riga, 'The contribution of music and movement activities to creative thinking in pre-school children', *Creative Education*, 3, 2 (2012), pp. 196–204.
כרונופאולו וריגה, 2012
- Y. Lin, 'Fostering Creativity through education—A conceptual framework of creative pedagogy', *Creative Education* 2, 3 (2011), pp. 149–155.
לין, 2011
- DOI:10.4236/ce.2011.23021.
- נ' פורת, 'דרכים לטיפוח יצירתיות', **הלכה ומעשה בתכנון לימודים 15** (תש"ס), עמ' 32–49.
פורת, תש"ס
- ד' פרקינס, **האמבטיה של ארכימדס**, ירושלים 2002.
פרקינס, 2002
- R. H. P. Cheung, 'Exploring the use of the pedagogical framework for creative practice in preschool settings: A phenomenological approach', *Thinking Skills and Creativity*, 10 (2013), pp. 133–142.
צ'אונג, 2013
- M. Karwowski, and M. Soszynski, 'How to develop creative imagination? Assumptions, aims and effectiveness of role play training in creativity', *Thinking Skills and Creativity*, 3 (2008), pp. 163–171.
קרווסקי וסוזינסקי, 2008
- ק' רובינסון, **לצאת מהקווים – סודות החשיבה היצירתית**, ירושלים 2013.
רובינסון, 2013
- א"ס ריבר, **לקסיקון למונחי הפסיכולוגיה**, ירושלים 1985.
ריבר, 1985
- R. Shaheen, 'Creativity and education', *Creative Education* 1 (2010), pp. 166–169.
שאהין, 2010
- Doi: 10.4236/ce.2010.13026.
- C. Sharp, 'Developing young children's creativity: what can we learn from research?', *Topic*, 32 (2004), pp. 5–12.
שארפ, 2004
- <http://www.nfer.ac.uk/publications/55502/55502.pdf>

- שי וגולדצויג, 1999
- ש' שי וג' גולדצויג, 'יצירתיות כהרחבה של אינטליגנציה: הגדרת שטחות והשערות מבניות', **מגמות** 40 (1) (1999), עמ' 31-53.
- שלסקי ואלפרט, 2007
- ש' שלסקי וב' אלפרט, **דרכים בכתובת מחקר איכותני מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט**, תל אביב 2007.

Contents

	Opening Remarks	5
Chanan Yitzchaki	"And all thy Saints": About the educational path of "ba'al Ha'Turim"- Rabbi Yaakov ben Rabbi Asher	7
Tirza Frish	Purposes in Transmitting the Collective Memory in the Amalekite War Against the Israelites in the Wilderness Through the Generations	17
David Shneor	Two Didactical Ways for Understanding the Changes in the Meaning of the Term 'Land of Milk and Honey' according to the biblical text	35
Eli Kohn	The Many Faces of Elijah The Prophet	49
Zalman Eisenstock		49
Ester Malchi	Haredi Children's Literature: Tradition vs. Change	69
Naomi Shapira	The Influence of Melody on the Atmosphere of Social Connection in the Classroom	111
Yaara Shilo	A Mother's Emotional Availability and Her Child's Behavior	131
Yan Serdtse	Changes in Measurements of Creativity and Drawings of Children During the Transition from Kindergarten to First Grade	151
Rivka Lifshitz		151
Pnina Klein (z"l)		151
Esther Adi-Japha		151
Hadas Dueck	Teaching Students with Attention Deficit in the Regular Classroom	169
Orit Hod-Shemer	Can You Think Differently? Promoting Creative Thinking of Pre-Service Preschool Teachers	177
Kieran Egan	Engaging Children's Imaginations and Emotions in Learning	XXXIX
Deborah Schein	Defining Spiritual Development in Young Children: A Research Challenge	V

Style Editors

Ariel Samuel
Channah Fortgang

English:

Shulamit Berman

Managing editor

Shlomit Zamir

ISSN: 0793-6397

©

All Rights Reserved

Efrata College Press

17 Ben Yefuneh Street, POB 10263, Jerusalem 9110201 ISRAEL

Tel: 972-2-671-7744 Fax: 972-2-673-8660

<http://www.emef.ac.il> Efrata@emef.ac.il

DERECH EFRATA

The Efrata Teachers College Yearbook

15

Editor:
Sigalit Rosmarin

Efrata College Press
Jerusalem, 2018